

قابلیت‌های تصویری آثار رمزی
شیخ اشراق شهاب‌الدین سهروردی

؛ رو کرده داستان آواز پر جبرئیل

عبدالله محمدی

نشر روزگار

سرشناسه: محمّدی، عباس، ۱۳۵۲ -
 عنوان قرارداد: آواز پر جبرئیل شرح
 عنوان و نام پدیدآور: قابلیت های تصویری آثار رمزی شیخ اشراق شهاب الدین سهروردی
 با رویکرد به داستان آواز پر جبرئیل/ پژوهش عباس محمّدی.
 مشخصات نشر: تهران: انتشارات روزگار، ۱۳۹۵.
 مشخصات ظاهری: ۱۶۰ ص.؛ ۲۹×۲۲ س.م.
 شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۳۷۴-۶۸۳-۴
 وضعیت فهرست نویسی: فیا
 یادداشت: کتابنامه: ص. ۱۴۴.
 ضوع: سهروردی، یحیی بن حبش، ۵۴۹-۵۸۷ ق. آواز پر جبرئیل -- نقد و تفسیر
 ضوع: سهروردی، یحیی بن حبش، ۵۴۹-۵۸۷ ق. -- نقد و تفسیر
 موضوع: عرفان -- متون قدیمی تا قرن ۱۴
 ضوع: ۲۰th century Mysticism-- Early works to
 موضوع: فلسفه اسلامی -- متون قدیمی تا قرن ۱۴
 موضوع: ۲۰th century Islamic philosophy Early works to
 موضوع: فارسی -- تاریخ و نقد
 موضوع: ۱۲th century-- History and criticism -- Persian prose literature --
 موضوع: اثر عرفانی
 موضوع: Sufi prose literature
 موضوع: تمثیلات عرفانی
 موضوع: Sufi parables
 شناسه افزوده: سهروردی، یحیی بن حبش، ۴۹۱-۵۸۷ هـ آواز پر جبرئیل. شرح
 رده بندی کنگره: ۱۳۹۵ ق۲/م۳/BBRV۷۷
 رده بندی دیویی: ۱۸۷/۱
 شماره کتابشناسی ملی: ۴۴۷۷۳۸۰

نام کتاب: قابلیت های تصویری آثار رمزی شیخ اشراق شهاب الدین سهروردی
 با رویکرد به داستان آواز پر جبرئیل
 عباس محمّدی
 ناشر: انتشارات روزگار
 طراح جلد: عباس محمّدی
 چاپ اول: ۱۳۹۶ / شمارگان: ۵۰۰
 قیمت: ۲۵۰۰۰ تومان
 چاپ و صفای: روزگار
 شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۳۷۴-۶۸۳-۴
 نشانی دفتر و فروشگاه: خ انقلاب - خ دانشگاه - جنب شهدای ژاندارمری
 مرکز خرید دانشگاه - طبقه زیر همکف - پلاک ۴ / ۶۶۹۵۸۱۴۰
 مدیریت نشر: ۰۹۱۲۲۰۳۷۳۵
 rozegar.no@gmail.com / Nashreroozegar.com

فهرست مطالب :

۷	مقدمه
	فصل اول
۱۳	سهروردی و دیدگاه اشراقی
۱۴	شریعت، طریقت، حقیقت، سهروردی
۱۸	سهروردی در تقسیم عوالم به طور خلاصه اعتقاد دارد که:
۲۰	صناعت ادبی تمثیل
۲۱	صناعت ادبی رمز
۲۱	دلایل رمز و تمثیل گوی
۲۴	رمزهای عالم کبیر
۲۵	رمزهای عالم صغیر
۲۵	عالم خیال در متون قرآنی و عرفان اسلامی
۲۸	شهرهای عالم مثال اقلیم هشتم

عالم سایه‌ها و آینه در فرهنگ و تمدن اسلامی..... ۳۰

زیبایی از دیدگاه سهروردی..... ۳۲

فصل دوم

پیشینه محتوایی، قرص بالار، نمونه اولیه فرشته آسمانی یا جبرئیل در متون مختلف..... ۳۷

آرزوی پرواز انسان‌ها و سفر پرندگان..... ۴۱

جبرئیل..... ۴۳

مشخصه نگارگری ایران اسلامی..... ۴۶

پیشینه تصویری جبرئیل در نگارگری ایرانی..... ۴۸

نگاره مربوط به شاه طهماسب برگرفته از خمسه نظامی..... ۴۹

قابلیت تصویری توسط کلام و نقش و تصویر در فرهنگ اسلامی..... ۵۰

آواز و موسیقی کلام..... ۵۴

فصل سوم

داستان آواز پر جبرئیل و مشخصه‌های آن..... ۵۸

تحلیل محتوایی اثر آواز پر جبرئیل :..... ۶۱

فصل چهارم

۶۹	نگاه تصویری به اثر رمزی آواز پر جبرئیل
۷۱	فرم و شکل در مصورسازی آواز پر جبرئیل
۸۰	نقش رنگ در مصورسازی داستان آواز پر جبرئیل
۸۲	رنگ آبی
۸۳	رنگ زرد
۸۴	رنگ سبز
۸۵	سفید
۸۵	سیاه و سفید
۸۹	قابلیت و ترکیب خوش نویسی
۹۴	فضا و زمان در آواز پر جبرئیل
۹۸	نور و فضا در ترکیب بندی
۱۰۳	فضا و کادر و محیط در تصویرسازی داستان آواز پر جبرئیل
۱۰۷	ترکیب بندی در مصورسازی داستان آواز پر جبرئیل
۱۱۲	در پایان :
۱۲۱	داستان آواز پر جبرئیل
۱۵۶	فهرست منابع :

مقدمه :

جبرئیل در قرآن کریم رساننده وحی الهی به پیامبر اکرم است و مقام فرشته پیام رسان را دارد. با توجه به نقش جبرئیل و فواید بسیار از سوره نور در قرآن کریم سهروردی عارف و فیلسوف مسلمان قرن پنجم در داستانی تحت عنوان آواز پر جبرئیل همه کائنات را زائیده پر چپ و راست و سیاه سفید جبرئیل معرفی می‌نماید و با دیدگاه رمزی به تصویر دهنی این مضمون پرداخته است.

صور خیال یا تصویر در شعر فارسی تصویری است که به کمک کلمات ساخته می‌شود و یک توصیف و یا استعاره و تمثیل قدرت آن را دارند که تصاویر ذهنی در ذهن مخاطب بیافریند. تبدیل این صور ذهنی و کلامی به صور تصویری در ذهن تصویرگر نقاش صورت می‌گیرد. خیال یا تصویر را تصویرسازی و نقاشی، در قالب فرم و رنگ بر پهنه دو بعدی بوم یا کاغذ ترسیم می‌شود و تصاویر توسط تصویرگر از صورت خیالی به شکل عینی در می‌آید.

یک تصویر معادل هزار کلمه است و یکی از خصوصیات ذهنی انسان امروز آن است که بیشتر مجذوب تصویر می‌شود این در حالی است که گوش دادن خسته کننده است و این که از راه چشم وارد می‌شود قدرتی هیپنوتیزم کننده دارد. در تصویرسازی آواز پر جبرئیل پرداخت به عالم سایه‌ها و عالم مثال موجود در عرفان اسلامی... بهره گیری از دنیای مثالی نگارگری ایرانی، و توجه خاص به عناصر تصویری موجود در

نقش و نگاره‌های هنر تصویری دوره سلجوقیان و همچنین المان‌های تصویری زرتشتی و ساسانی جهت خلق اثری فاخر متمر ثمر خواهد بود. بهره‌گیری از قابلیت بصری خوش‌نویسی اسلامی که در اصل تصویر کلام است و تلفیق آن با عناصر تصویری سایه وار و ترانسپرنسی تصویرگر را در ارائه اثری در خور توجه یاری می‌رساند.

برگردان و تفسیر، تصویری یکسان سازی به دلیل نبود مصداق عینی عناصر رمزی در این عالم تصویرگری این اثر را با مشکل مواجه می‌نماید. اما توجه به تعاریف عالم ماوراء و عالم مثال ارائه توسط سهروردی و همچنین انتزاع آمیخته با حال و هوای نگارگری ایرانی به تصویرگری داستان آواز پر جبرئیل یاری می‌رساند.

هو الخلق الباری المصور له الاسماء الحسنی یسبح له ما فی السموات و الارض و هو العزیز الحکیم. «اوست خداوندگار آفریننده صورت نگار او راست نام‌های نیکو تسبیح گو. ش آنچه در آسمان‌ها و زمین است و اوست عزتمند حکیم»

خداوند متعال در این آیات به صورت‌گری و تصویرسازی مخلوقاتش اشاره می‌کند و قدرت صورت‌گری و خلاقیت را با اشاره به دمیدن روح خود در کالبد انسان‌ها متذکر می‌گردد. این قدرت خلق و ابداع در حد و اندازه و ظرفیت و نیاز انسان به ایشان آموخته و عطا گردیده است. هر آنچه خداوند می‌آفریند و انسان خلق می‌نماید دارای فرم و شکل و اندازه است که اگر این اشکال توسط هنرمند، نقاش و تصویرگر بر پهنه بوم یا کاغذ ثبت گردد، تصویر نامیده می‌شود و همچنین اگر به صورت مکتوب ثبت گردد تصویر ذهنی نامیده می‌شود.

تصویر یا معادل فرانسوی آن ایمیژه ارائه صورخیال گسترده تصویری یک متن جهت ارائه به خواننده گفته می‌شود که باعث مانوس نمودن خواننده و ارتباط بیشترش با متن و بازسازی آن صور کلامی در ذهن خواننده، به صورت صور عینی و ذهنی می‌شود.

در قرآن کریم خداوند برای فهم‌پذیر کردن مفاهیم متعالی بارها ازارائه تصویر کلامی و مثال استفاده کرده است. آنجا که بهشت را با جوی‌های روان و درختان فراوان و آخرالزمان را با دمیدن صور و متلاشی شدن کوه‌ها و... توصیف می‌نماید. و این مسئله به مهم بودن و درک‌پذیر بودن تصویر اشاره دارد.

در برتری تصویر نسبت به زبان نکته‌های فراوانی گفته شده است که از مهم‌ترینشان به این موارد می‌توان اشاره نمود.

«یک تصویر معادل هزار کلمه است و یکی از خصوصیات ذهنی انسان امروز آن است که بیشتر مجذوب تصویر می‌شود درحالی که گوش دادن زود فراموش می‌کند و اثری که از راه چشم وارد می‌شود قدرتی هیپنوتیزم کننده دارد.» (ویل یوجن، ۱۳۷۶: ۳۰)

«زبان عامل جدا کننده ملت‌ها از یکدیگر است درحالی که تصویر عامل پیوند دهنده آنهاست. یادگیری زبان مشکل است درحالی که تصویر صریح و ساده است.» (دنیل دیویدسون، ۱۳۶۹: ۱۰۶)

پلوتارک می‌گوید: «شعر تصویری گویاست و نقاشی شعری خاموش است.» ارتباط کلام با تصویر آنجا که قصد نویسنده ارائه خیال و تصویرسازی ذهنی باشد ارتباطی جدانشدنی است.

قابلیت تصویری به ظرفیت یک اثر ادبی برای تبدیل شدن به تصویر گفته می‌شود که به کمک عنصر خیال و صنایع ادبی مانند: تشبیه، تمثیل، رمز و... صورت می‌گیرد. هر اثر ادبی بتواند از این قابلیت بهره بگیرد و این

صور، توسط تصویرگری ماهر تبدیل به تصویر شود می‌تواند بیشترین ارتباط را با مخاطب برقرار نماید. در زمینه تصویرسازی یک اثر ادبی موفقیت یک تصویرگر بستگی به میزان تصویردهی ذهنی دارد که نویسنده از عناصر و شخصیت‌ها و مضمون داستان ارائه کرده است هر چقدر نویسنده از صور ذهنی و خیال گسترده‌تر و از تشبیهات قوی‌تری استفاده کرده باشد اثر قابلیت تصویری بیشتری خواهد داشت.

رمز و تمثیل چیست؟

مشخصه تصویری اثر رمزی تمثیلی آواز پر جبرئیل چیست؟

در صورت خلق یک اثر تصویری از این داستان اثر خوان شده چه مشخصاتی باید داشته باشد؟

فرضیه

متون فاخر و رمزی می‌توانند به شکوفایی تخیل خلاق کمک کنند و تقابلاً بیان تصویری به درک و فهم بهتر متون نمادین و عرفانی مدد می‌رسانند.

ضرورت تحقیق

در زمینه پرداخت به آثار داستانی و رمزی تمثیلی سهرودی کار تحقیقی و مکتوب بسیاری صورت گرفته است ولی متأسفانه جنبه تصویری و قابلیت‌های آن کمتر مورد بررسی قرار گرفته است. سهرودی به عنوان یکی از سه پایه عرفان اسلامی اهمیت به سزایی در فلسفه دارد. آثار او از نظر کمی و کیفی جزو نادر آثار موجود در زمینه ادبیات رمزی محسوب می‌شوند. در تفاوت تمثیل و رمز می‌توان گفت در تمثیل عناصر تشبه

رعایت می‌شود و نوعی رمزگشایی جهت وضوح و آشکار شدن منظور نویسنده صورت می‌گیرد اما در آثار رمزی سلسله مراتب تشبیه رعایت نمی‌گردد و به همین علت برای عامه مردم قابل فهم نیست. این مسئله تحقیق و خلق اثر تصویری در این گونه داستان‌ها را مشکل می‌نماید. مهجور ماندن آثار تمثیلی رمزی سهروردی مانند: آواز پرچم نیل، قصه غربت غربی، لغت موران، عقل سرخ و ... به طبع آن شخصیت نویسنده نزد عامه مردم باعث گدازیدن قابلیت‌های تصویری این اثر را مورد بررسی قرار دهم چرا که عامه مردم خصوصاً جوانان امروزی با تصویر ارتباط سریعی به قرار می‌کنند و این مسئله باعث خواهد شد طیف گسترده‌ای با این آثار و همچنین فرهنگ غنی سلاسی، ایرانی و باستانی کشورمان آشنا گردند.

پیشینه تحقیق

در زمینه بررسی قابلیت‌های تصویری متن فاعر توجه زیادی صورت نگرفته است و می‌توان گفت تعداد آن‌ها به چندین اثر می‌رسد از جمله:

آقای احمد رضا بطنی جهرمی در کتاب بررسی قابلیت‌های تصویری شاهنامه می‌نویسد: «در شاهنامه ما با صدا، بو، مزه، رنگ و حتی درونیات آدم‌ها آشنا می‌شویم که این توجه قدرت جادویی و تصویرسازی قوی فردوسی است. صدا همواره تصویر را به ذهن می‌آورد اما تصویر همواره صدا را به همراه ندارد. کلمه جنبه عقلانیت دارد ولی تصویر بیشتر جنبه احساسی دارد چرا که هدف اول انسان در برخورد با کلمه شناخت و آگاهی است اما در برخورد با تصویر جنبه احساسی ارجحیت دارد و کلمات تصاویر را به همراه خود دارند.

آقای شفیع کدکنی در کتاب خیال و تصویر در شعر فارسی اعتقاد دارد که: «در ادبیات ایران زمین

بیشترین تصویردهی ذهنی توسط کلام در قرن چهارم و پنجم صورت گرفته است ایشان صناعت‌های ادبی مانند: تشبیه، و تمثیل و رمز را بن مایه ارائه خیال و تصویر معرفی نموده‌اند و معتقد است، عنصر اصلی شعر خیال است و در این مورد آثار منظومی هستند که به دلیل نداشتن خیال در حیطه شعر قرار نمی‌گیرند و برعکس آثاری هستند که قالب نثر دارند اما به خاطر ارائه خیالی قوی و بدیع شعر محسوب می‌گردند.»

آقای تقی‌پور نامداریان در کتاب رمز و داستان‌های رمزی در ادب فارسی به بررسی رمز و تمثیل در ادبیات ایران خصوصاً آثار ابن سینا و سهروردی پرداخته است. در این کتاب به قابلیت‌های رمزی و سابقه رمزگشایی داستان‌های رمزی و تمثیلی ابن سینا و سهروردی پرداخته شده است.

اما در مورد قابلیت‌های بصری یک اثر خصوصاً آثار رمزی سهرودی متأسفانه آثار قابل توجهی در دست نیست و فعالیتی جز چند پایان‌نامه دانشجویی صورت نگرفته است.